

POKUŠAJ ORGANIZOVANOG DJELOVANJA KNJIŽEVNIKA U BOSNI I HERCEGOVINI 1878—1918.

Literarno stvaralaštvo u Bosni i Hercegovini u devetnaestom i dvadesetom vijeku pratilo je i nekoliko pokušaja organizovanja pisaca u ovim krajevima. Od njih su samo dva dala ozbiljne rezultate koji su im obezbijedili zapažena mjesta u našoj novijoj kulturnoj istoriji. To je Grupa sarajevskih književnika,¹⁾ formirana u Sarajevu 1928. godine da bi u njemu djelovala do kraja međuratnog perioda, i Udruženje književnika Bosne i Hercegovine, osnovano u drugoj polovini 1945. godine. Predmet ovog razmatranja su pokušaji organizovanja književnika, izvršeni u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom.

U stvari, zamisao o formiranju prvog književnog društva u Bosni ranijeg je datuma. Nastala je posljednje decenije u prvoj polovini prošlog vijeka. Ona je, kao i zamisao o osnivanju bosanskog muzeja i prvog bosanskog časopisa, vezana za ime i ličnost Ivana Franje Jukića,²⁾ pokretača »Bosanskog prijatelja« i istaknutog kulturnog poslenika u devetnaestom stoljeću. Jukić je, kao što je poznato, pokušao da već 1840. godine osnuje takvo društvo u Bosni.³⁾ On je u tu svrhu obavio određene predradnje i uputio Poziv u »Kolo bosansko«, kako je nazvao društvo za

¹⁾ O Grupi sarajevskih književnika pisali su u časopisu »Život« Marko Marković i Jakša Kušan, obadvojica članovi Grupe. (Marko Marković: Grupa sarajevskih književnika, »Život«, Sarajevo 1953, str. 175—180, 269—275; 1954, str. 27—31, 123—129; 1961, str. 80—100; Jakša Kušan: Prva Knjiga zapisnika Grupe sarajevskih književnika, 1956, str. 73—95, 158—161).

²⁾ Zanimljivo je da prvi poziv u jedno književničko društvo u Bosni nije upućen iz Sarajeva nego iz Fojnice. (Ivan Franjo Jukić: Dokumentarna građa (redaktori Mira Miljanović i Aleksandar Ljiljak), Muzej književnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1971, str. 48—51).

³⁾ »Društvo je nazivano književnim, ali nije bilo zamišljeno samo s funkcijom vezanom za književnost. U pozivu iz četrdesete godine istaknuta je zadaća širenja narodne književnosti i praćenja znanosti. (Boris Ćorić: *Ogled o Ivanu Franji Jukiću*, Ivan Franjo Jukić: *Sabrana djela*, knjiga III, »Svjetlost«, Sarajevo 1973, str. 51).

čije se osnivanje zalagao.⁴⁾ Međutim, taj njegov apel, upućen brojnim savremeniciima u njegovoj užoj otadžbini, nije donio rezultate koje je on od njega očekivao. Stoga je Jukić, ne odustajući od svoje prvobitne zamisli, 1848. godine ponovo pokrenuo inicijativu za osnivanje »Kola bosanskog«.⁵⁾ Ali, ni ona nije dovela do stvaranja prvog književnog društva u Bosni i Hercegovini sredinom prošlog vijeka, mada je Jukić bio učinio sve što je tada mogao da učini da bi ta zamisao bila realizovana, od formulisanja koncepcije društva i njegovih pravila do pokušaja angažovanja znatnog kruga potencijalnih članova »Kola bosanskog«. Uzroci neuspjeha ove Jukićeve inicijative dovoljno su poznati u našoj istorijskoj literaturi, pa se ovdje ne treba duže zadržavati. Oni su se sastojali, koliko u tadašnjim opštim nepovoljnim prilikama za osnivanje takvog društva u Bosni i Hercegovini, toliko i u odlučnom otporu koji je toj inicijativi pružalo, iz poznatih razloga, starješinstvo franjevačkog reda⁶⁾ kome je i Jukić pripadao, čime je realizovanje te inicijative u tom trenutku bilo osuđeno.

Od Jukićeve zamisli o osnivanju »Kola bosanskog«, do prvog narednog pokušaja organizovanja pisaca u Bosni i Hercegovini prošlo je više od pola vijeka. Ovaj put je inicijativa za stvaranje jedne organizacije književnika u Bosni i Hercegovini potekla od nekolicine pisaca okupljenih oko ilustrovanog književnog časopisa »Nada«, koji je izdavala Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu od 1895. godine. Vjerovatno po uzoru na Jukićevo »Kolo bosansko«, ovaj skup pisaca koji su živjeli i radili u Sarajevu nazvan je »Kolo sarajevskih književnika«, kako je, naime, zabilježeno u sačuvanom Ljetopisu sa redovitih sastanaka toga skupa sarajevskih pisaca.⁷⁾ O njegovom djelovanju postoje

⁴⁾ »Jukićeva misao o književnom društvu, propovedana ovog vremena sa optimizmom koji zadivljuje, odjek je važnih zbivanja na kulturnom polju u naprednijim jugoslovenskim krajevima, sa pokušajem da se ona prenesu i na bosansko tlo. Sva u službi prosvetiteljstva, ona odražava naročito Vukovu borbu za narodni jezik i pravopis i preporodne težnje Ilirskog pokreta. Oba ova pokreta dopunjavaju se i na svoj način isprepliću u Bosni, našavši u Ivanu Franji Jukiću vatrene pobornika«. (Todor Krusćeva: *Pokušaj osnivanja prvog književnog društva u Bosni*, »Brazda«, Sarajevo, januar—februar 1951, br. 1—2, str. 88).

⁵⁾ Ilija Kecmanović tvrdi da je Jukić od 1840. do 1848. godine »sav obuzet kombinacijama o osnivanju »književnog društva« kao kulturno-prosvetnog centra Bosne, verovatno po primeru i uzoru najstarije ustanove te vrste kod nas, novosadske Matice srpske i, kasnije, Matice hrvatske. U toj zaostaloj sredini, Jukić u tim svojim nastojanjima nije mogao naići na potrebno razumevanje«. (Dr Ilija Kecmanović: *Ivo Franjo Jukić*, »Nolit«, Beograd 1963, str. 46).

⁶⁾ »Odmah po povratku iz Dubrovnika dao se na organiziranje književnog društva koje je moglo možda imati primjerenije ime da ga je nazvao ilirskim društvom. U studenom 1840. vratio se u Bosnu, u prosincu šalje Perišiću projekt društvenih pravila. Ovako ubrzan rad na stvaranju društva znači da je Jukić imao dovoljan broj istomišljenika koje je zaslaao u Bosni. To su bili većinom mladi ljudi, poneseni željom za nacionalnim radom. Problem je bio u pridobijanju starješina za društvo. Stariji franjevci se prvi put susreću sa takvom vrstom rada. Surovo poučavani u praktičnoj školi života, gledali su u društvu izvor neprilika s vlastima. Po naravi konzervativni, okarakterizirali su ideju o društvu revolucionarnom i odbili je«. (Boris Ćorić: *Cit. dj.*, str. 49).

⁷⁾ Zapisnike sa svih sastanaka »Kola sarajevskih književnika« objavio je Davor Kapetanić u okviru svoje studije o književnom radu Silvija Strahimira Kranjčevića u sarajevskoj »Nadi« 1894—1903. (»Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti«, knjiga 365, Zagreb 1972, str. 373—495).

podaci u memoarskim napisima nekih članova »Kola«,⁸⁾ u radovima pojedinih pisaca koji su se u okviru širih tema uzgredno doticali i »Kola«, kao i u pomenutoj sačuvanoj dokumentaciji o radu »Kola«.

Iz navedenih izvora se može uočiti da među autorima tih napisa ne postoji jedinstveno mišljenje o djelovanju »Kola«, kad je riječ o brojnim detaljima. Ni učesnici u radu »Kola« u svojim sjećanjima se ne slažu u mnogim pojedinostima o djelovanju »Kola«, počevši od njegovog naziva do tačnijeg vremenskog označavanja njegovog djelovanja. Tako ga dr Ivo Pilar pominje kao »Klub hrvatskih književnika«, Tugomir Alaupović kao hrvatski literarni klub, a jedan nepotpisani autor kao »Kolo hrvatskih književnika u Sarajevu«.⁹⁾ Hamdija Kreševljaković ga pominje kao »Hrvatsko književno društvo«.¹⁰⁾ Mada ovaj skup pisaca pomenuti autori nejednako nazivaju (tretirajući ga kao klub, kolo ili društvo), svi ga, bez izuzetka, tretiraju kao skup hrvatskih književnika, što je on, u stvari, i bio. Sačinjavali su ga isključivo hrvatski pisci, među njima i četiri tada hrvatski orijentisana muslimanska pisca. Svi članovi »Kola« su bili i saradnici sarajevskog časopisa »Nada«.

Ni o nekim drugim detaljima u vezi sa osnivanjem i djelovanjem ovog skupa sarajevskih pisaca ne postoje jedinstvena mišljenja. Što se tiče inicijative za osnivanje »Kola sarajevskih književnika«, nju Josip Milaković u svojim sjećanjima pripisuje Kostu Hermanu,¹¹⁾ a Stjepko Ilijić pjesniku Silviju Strahimiru Kranjčeviću. Ni u pogledu preciznog datiranja rada ovog skupa sarajevskih hrvatskih pisaca, ne postoje identična mišljenja, kako među autorima navedenih sjećanja, tako ni među pojedinim drugim autorima. Josip Milaković tvrdi da je »Kolo sarajevskih književnika« djelovalo 1901—1902. godine, Stjepko Ilijić da je osnovano oko 1900. godine da bi radilo »skoro dvije godine — dok se konačno članovi nijesu razišli kojekuda.« Prema Ivi Pilaru, sastanci »Kola«, osnovanog 1900. godine, održavani su nekoliko godina da bi se iz njih kasnije razvio Hrvatski klub u Sarajevu. Hamdija Kreševljaković, međutim, tvrdi da je »Hrvatsko književno društvo« u Sarajevu postojalo dvije godine (1901. i 1902) i da se razišlo »kad je Kranjčević počeo pobolijevati (1904.«¹²⁾ Kao što će se vidjeti iz kasnijih izlaganja, nijedno od ovih mišljenja nije tačno.

Prema rezultatima dosadašnjih istraživanja, o radu ovog skupa sarajevskih hrvatskih pisaca ne postoje podaci u tadašnjoj štampi, ni dnevnoj ni periodičnoj, kao ni u arhivskoj građi, nastaloj u radu austrougarske okupacione uprave u Bosni i Hercegovini. O razlozima za ovo posljednje će nešto kasnije biti više riječi. Stoga je pomenuti Ljetopis

⁸⁾ Prema Kapetaniću, svoja sjećanja o radu »Kola sarajevskih književnika« objavili su Josip Milaković, Stjepko Ilijić, Ivo Pilar i Tugomir Alaupović. (cit. dj., str. 397—399).

⁹⁾ Citirano prema navedenoj Kapetanićevoj studiji.

¹⁰⁾ Hamdija Kreševljaković: *Sarajevo za vrijeme austrougarske uprave (1878—1918)*, Arhiv grada Sarajeva, Sarajevo 1969, str. 57.

¹¹⁾ Todor Kruševac tvrdi da je K. Herman »bio 1901. godine jedan od osnivača Društva hrvatskih književnika u Sarajevu«. (Todor Kruševac: *Bosanskohercegovački listovi u XIX veku*, »Veselin Masleša«, Sarajevo 1978, str. 334).

¹²⁾ Kreševljaković smatra da je Kranjčević bio glavni faktor u »Hrvatskom književnom društvu« u Sarajevu.

sa redovitih sastanaka »Kola sarajevskih književnika«, vođen u toku djelovanja »Kola«, jedina sačuvana dokumentacija o radu »Kola«, i, ujedno, jedini pouzdan izvor za rekonstruisanje djelovanja »Kola«, od pokretanja inicijative za njegovo formiranje, do prestanka njegovog rada. Sjećanja pojedinih učesnika u radu »Kola«, nastala, pretežnim dijelom, znatno kasnije, očigledno nemaju vrijednost takvog izvora.

Pomenuta dokumentacija daje na prvom mjestu odgovor na pitanje o tome ko je pokrenuo inicijativu za formiranje »Kola sarajevskih književnika«. Iz nje je, naime, vidljivo da su dr Ivo Pilar i Dušan N. Plavšić »u ime nekolicine književnika u Sarajevu« uputili 16. XII 1900. godine cirkularno pismo koje predstavlja poziv određenim pojedincima za učestvovanje na literarnim sastancima. »Odavno se osjeća potreba, — kaže se na početku toga pisma — da Sarajevski literarni krugovi, koji su u zadnje doba u glavnome gradu Bosne i Hercegovine brojno zastupani, nađu jednu zajedničku dodirnu točku, da se koji put sastanu, izmijene misli i nazore, jednom riječi, da povedu nješto intenzivniji literarno-socijalni život.« Obrazlažući potrebu za održavanjem ovakvih literarnih sastanaka, autori pomenutog cirkularnog pisma, Pilar i Plavšić, izražavaju mišljenje »da ne treba na ovom mjestu razlagati od kakove bi znamenitosti i koristi mogli ovi sastanci po vremenu postati, koliko bi lijepih i po općenitost korisnih misli moglo na njima niknuti i do izvedbe doći. Vođeni ovom misli, nekolicina ovdašnjih književnika zaključila je pokušati, da se ovakovo zamišljeno žarište ostvari i to uvedenjem literarnih večeri, koje bi se imale održavati tjedimice jedared, i to svakog petka u posebnoj odijeljenoj prostoriji u društvenom domu.« U daljem tekstu pisma naveden je poimeničan spisak ličnosti koje su, njih šesnaest sa Kostom Hermanom i Ljubojem Dlustušem na čelu, »kano dionici ovih literarnih večeri« uzete »u izgled«, uz napomenu da bi u taj krug mogle ući »event. još one književničke ličnosti, koje bi navedena gg. predložila i u literarni krug uvela.«¹³⁾

Pružajući obavještenja o potrebi održavanja ovakvih literarnih večeri i o predviđenom sastavu učesnika na tim večerima, autori pomenutog pisma smatrali su potrebnim da zatraže pristanak svake ličnosti kojoj je pismo upućeno da »kod tih večeri također udioničtvovati izvoli«. U pismu je dato obavještenje da će se »prva večer održavati« u petak 21. XII 1900. u »8 sati na večer u posebnoj separiranoj prostoriji društvenog doma« u Sarajevu. Ličnosti kojima je pismo upućeno zamoljene su da na Pilarovu adresu kratko pismeno odgovore da li u principu pristaju na prisustvovanje tim večerima i da li mogu doći na prvi sastanak, predviđen za 21. XII 1900. »Ove večeri nemaju predbježno nikakvoga određenoga programa. Sve što bi se učiniti i uvesti imalo, na samoj će se večeri zaključiti, pak se zato p.n. Vaše gospodstvo umoljava, da nam na toj večeri saobči svoje eventualne želje i planove« — rečeno je na kraju pomenutog cirkularnog pisma.¹⁴⁾

¹³⁾ Na tom spisku ličnosti nalazili su se Kosta Herman, dvorski savjetnik, Ljuboje Dlustuš, vladin tajnik, Rizabeg Kapetanović, Silvije Strahimir Kranjčević, dr Tugomir Alaupović, Edhem Mulabdić, Vladimir Treščec, Josip Milaković, Safvetbeg Bašagić, Osman Nuri Hadžić, Ivan Miličević, Stjepan Ilijić, Ferdinand Vrbanić, Ljudevit Dvorniković, Dušan Nikolajev Plavšić i dr. Ivo Pilar.

¹⁴⁾ Davor Kapetanić, str. 484—485.

Iz Pilarovog i Plavšićevog cirkularnog pisma proizlazi na prvom mjestu nedvojben zaključak da potpisnici tog pisma nisu bili i jedini inicijatori formiranja »Kola sarajevskih književnika«. Nije poznato ko je učestvovao, osim Pilara i Plavšića, u sastavljanju liste potencijalnih učesnika na literarnim večerima, poimenično pobrojanih u pomenutom cirkularnom pismu, ali je svakako simptomatično da se na čelu te liste nalaze Kosta Herman i Ljuboje Dlustuš i da su u cirkularnom pismu samo uz njihova imena označene i funkcije, dok to ni kod jednog drugog potencijalnog učesnika na tim literarnim večerima nije učinjeno. Ne treba posebno isticati da su se među ovim posljednjim nalazile ličnosti sa neuporedivo većom literarnom reputacijom od Hermanove i Dlustuševe. Jedan od autora ovog pisma, dr Ivo Pilar, ukazaće u svojim sjećanjima, objavljenim tri decenije poslije formiranja »Kola sarajevskih književnika«, na jedan značajan aspekt Hermanovog udjela u radu »Kola«, posmatranom u cjelini, pa i u njegovom osnivanju. Konstatovavši da »Kolo sarajevskih književnika« nije imalo »ni odobrenih pravila«, što je u onim uslovima bosanskohercegovačke stvarnosti pod Kalajevim režimom bio rijedak izuzetak jer su tadašnji propisi nalagali svakom društvu da ima prethodno odobrena pravila i da svaki svoj sastanak najavljuje nadležnim vlastima koje su na njih slale svoje izaslanike sa određenim ovlašćenjima, Pilar ističe da je »sudjelovanje jednoga uplivnog člana bosanske uprave hofrata Koste Hörmanna, zajamčivalo toleranciju i nesmetanost od strane bosanske uprave.¹⁵⁾

Svoj poseban status »Kolo sarajevskih književnika« je trebalo da zahvali upravo tom činjenici. Odatle i odsustvo bilo kakve korespondencije inicijatora formiranja »Kola« sa nadležnim institucijama austrougarske okupacione uprave u Bosni i Hercegovini u vezi sa osnivanjem društva i odobravanjem njegovih pravila, pa, prema tome, i odsustvo bilo kakvih tragova o pokretanju i radu »Kola« u arhivskoj građi, nastaloj u radu austrougarske okupacione uprave. Kad se tome doda i konstatacija da je Kosta Herman bio i urednik ilustrovanog književnog časopisa »Nada« čiji je izdavač bila Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu i da su »Kolo sarajevskih književnika« sačinjavali isključivo saradnici »Nade«,¹⁶⁾ onda je time Hermanova uloga u pokretanju i održavanju ovog literarnog kružoka u Sarajevu¹⁷⁾ dovoljno naznačena.¹⁸⁾ Bez Koste Hermana, ovaj skup sarajevskih pisaca nije u onim uslovima uopšte mogao otpočeti bilo kakav rad niti ga dalje neometano odvijati.

¹⁵⁾ Citirano prema Kapetaniću, str. 398.

¹⁶⁾ Prema Kreševljakoviću, »Hrvatsko književno društvo« u Sarajevu nije imalo pisanih pravila, a sastancima su predsjedavali članovi alfabetskim redom. »Brojilo je 18 članova, sve samih saradnika »Nade«. Na sastancima čitali su članovi svoje radove i raspravljali o čisto literarnim pitanjima«. (Hamdija Kreševljaković: *Sarajevo za vrijeme austrougarske uprave (1878—1918)*, Arhiv grada Sarajeva, Sarajevo 1969, str. 57).

¹⁷⁾ Kapetanić smatra da »Kolo sarajevskih književnika« predstavlja uz Mostarski kružok prvi pokušaj okupljanja književnika na tom terenu. (str. 408).

¹⁸⁾ Od »Nadinih« saradnika u oblasti likovne umjetnosti u Sarajevu je 1901. godine formiran Sarajevski slikarski klub. Poznato je da je Hermanova uloga u privlačenju tog profila saradnika »Nadi« bila odlučujuća.

Prema podacima iz Ljetopisa »Kola sarajevskih književnika«, u Sarajevu je, počevši od 21. XII 1900. do 24. V 1901. godine, održano ukupno deset literarnih večeri u tom krugu. Te literarne večeri su održavane u prisutnosti skoro svih članova »Kola«, najprije svakog petka, a zatim u dužim vremenskim intervalima. Na njima su članovi »Kola« držali predavanja, čitali svoje književne radove ili bi u slobodnom razgovoru raspravljali o različitim, najčešće književnim temama, ali i o pitanjima organizacione prirode. Na ovom sastanku, održanom, kao što je to bilo najavljeno u pomenutom cirkularnom pismu, 21. XII 1900. godine, razmotrena su neka pitanja organizovanja i vođenja literarnih večeri i rada »Kola« uopšte. Zaključeno je tom prilikom da svakim sastankom rukovodi drugi predsjedavajući. Redosljed predsjedavajućih utvrđivan je prema starosnom principu. U pogledu načina primanja novih članova, stalo se na stanovište da se novi članovi primaju tajnim glasanjem i to kuglicama. Na tom sastanku je Kosta Herman predložio da se te literarne večeri konstituišu u formalno književničko društvo. Taj Hermanov prijedlog nije prihvaćen na tom sastanku, ali nije isključena ni mogućnost da vremenom dođe do osnivanja takvog društva »ako ove večeri pokažu životne snage.«

Međutim, uskoro se pokazalo da se u krugu članova »Kola sarajevskih književnika« mislilo i na drukčiji način organizovanja ovih pisaca nego što je to stvaranje jednog bosanskohercegovačkog društva književnika, kako je to proizlazilo iz pomenutog prijedloga. Naime, oni članovi »Kola sarajevskih književnika« koji su bili i članovi Društva hrvatskih književnika u Zagrebu (Silvije Strahimir Kranjčević, Ivo Pilar, Dušan Plavšić i Vladimir Treščec) su »odmah poduzeli najkonkretnije korake da »Kolo« razviju u podružnicu Društva hrvatskih književnika u Zagrebu koje je, potekavši iz ranije formiranog Kluba hrvatskih književnika, svoju osnivačku skupštinu održalo 20. travnja 1900, to jest svega osam mjeseci prije početka organiziranog rada sarajevskih pisaca.¹⁹⁾ O postojanju ove tendencije u »Kolu sarajevskih književnika«

¹⁹⁾ »Ta njihova akcija, kako pokazuju izvori, nije ostala samo u okvirima ponude; naprotiv, naišla je na ozbiljnu podršku Društva hrvatskih književnika koje je »Kolo« prihvatilo u statusu svoga neslužbenog ogranka i obećalo mu pomoć u nakladničkim poslovima, te omogućilo posudbu važnijih primljenih publikacija. Uklopimo li sad tu spoznaju o povezanosti »Kola« s Društvom hrvatskih književnika u raniji zaključak o izrazito literarnoj osnovi okupljanja sarajevskih pisaca, bit će jasno da evidentna kronološka posljedičnost osnivanja Društva i početka rada »Kola« (20. 4. — 21. 12. 1900) nije slučajna, nego najdirektnije uzročna. Drugim riječima kazano, to znači da je osnivanje i pokretanje »Kola« bila programska akcija uvjetovana organizacionim zbivanjima u tadašnjoj hrvatskoj književnosti, zbivanjima kojima su Kranjčević, Pilar, Plavšić i Treščec, kao članovi-radnici Društva hrvatskih književnika od njegova osnivanja, ali i članovi i suradnici ranijeg Kluba hrvatskih književnika, bili ne samo svjedoci nego — što je važnije — i aktivni sudionici. Prema tome, nije teško razumjeti zašto su se upravo Kranjčević, Pilar, Plavšić i Treščec, kao osnivači i pokretači »Kola«, oduprli Hörmannovom i Dlustuševom prijedlogu, jer već članovi profesionalne organizacije hrvatskih književnika oni nisu htjeli ni mogli dozvoliti formiranje novog društva koje bi ih zatvorilo u lokalne granice i time ih odijelilo od Zagreba. Naprotiv, oni su i htjeli i djelovali su u pravcu najneposrednijeg prozimanja s ključnim tokovima suvremene hrvatske književnosti, nalazeći u tom povezivanju čvrst oslonac za vlastite književne i kulturne napore, među kojima osnivanje »Kola« sigurno nije bilo najskromniji pothvat«. (K a p e t a n i ć, str. 406).

ostavio je pismeno svjedočanstvo Dušan Plavšić, jedan od inicijatora pokretanja »Kola« i koautor pomenutog cirkularnog pisma. U napomeni uz Ljetopis sarajevskih književnika od 24. maja 1901. godine, posljednje literarne večeri koju je održalo »Kolo«, Plavšić, izlažući razloge zbog kojih je došlo do iznenadnog prestanka rada »Kola sarajevskih književnika« usljed reagovanja katoličkih klerikalnih krugova na predavanje profesora Ljudevita Dvornikovića o djelu Ernesta Haeckela »Die Welt-räthsel«, održanog u »Kolu« 24. maja 1901, završava svoj tekst ovim riječima: »Tako su redovite večeri i sastanci kola sarajevskih književnika, mjesto da se razviju u filijalu Hrvatskog književničkog društva u Zagrebu, kako je bilo zamišljeno, nakon nepunih šest mjeseci, od prosinca 1900. do svibnja 1901, uginuli, jer je društvo, u kojem je niklo, kolo sarajevskih književnika, za taj poziv bilo nedovoljno razvijeno.«²⁰⁾

Kratkotrajno postojanje »Kola sarajevskih književnika« posmatrano je ovdje iz jednog aspekta — kao jedan od pokušaja organizovanja književnika u Bosni i Hercegovini, što je on, u stvari, i bio, uprkos činjenici da do njegovog realizovanja nije došlo ni u jednoj pomenutoj varijanti — kao bosanskohercegovačkog društva književnika ili sarajevske podružnice Društva hrvatskih književnika u Zagrebu. Po svom stvarnom djelovanju, »Kolo sarajevskih književnika« je bilo literarni kružok. Ono se od ranije nastalog mostarskog kružoka razlikovalo ne samo po nacionalnom sastavu svojih članova nego i po tome što je u njegovom radu već od početka ispoljena tendencija njegovog prerastanja u organizaciju književnika (u jednoj ili drugoj pomenutoj varijanti). A to sa mostarskim kružokom nije bio slučaj.

Nastalo u krugu hrvatskih intelektualaca toga profila u Sarajevu, »Kolo sarajevskih književnika« se, u stvari, i ugasilo u tom istom krugu, odjednom podijeljenom, prema citiranoj dokumentaciji, upravo povodom jednog predavanja održanog u »Kolu« na dva među sobom oštro konfrontirana tabora — klerikalni i onaj drugi.²¹⁾ Učestvovanje nekoliko

²⁰⁾ »Predavanje prof. Dvornikovića, koje je o djelu »Die Welträthsel« od Ernesta Haeckela, održao na tom sastanku i koje je trebao nastaviti na slijedećem sastanku, nije se moglo održati, jer su klerikalni krugovi, a među njima i neki sarajevski književnici, napose Nikola Ostojić i neki književnici svećenici, ustali proti Haeckelovom djelu i tom predavanju, kao protivnom vjeri, što je uzбудilo toliko protivštine, da je prijetila opasnost, da se Hrvati Sarajeva podijele u dva protivna tabora. Uslijed toga i na preporuku književnika, bosanskih činovnika, nastavak predavanja je otkazan i sastanci kola sarajevskih književnika do daljnega obustavljeni, ali na žalost nisu nikada više nastavljani. Prostorije u Društvenom domu (»Herrenklubu«) otkazane su za te sastanke, u prostorijama »Trebevića« hrv. pjevačkog društva, koje je bilo pod klerikalnim uplivima nisu se ti sastanci mogli održavati, pa je nikla misao, da se osnuje posebno hrvatsko udruženje, u kojem bi se ovakovi sastanci mogli nesmetano održavati, i da se, što se već ranije osjećalo, hrvatski činovnici u Sarajevu odvoje od »Herrenkluba«, gdje su bili više manje izloženi opasnosti, da se u ondašnjem društvu odnarođe. Ta je misao nekoliko godina kasnije ostvarena osnutkom »Hrvatskog kluba«, ali o sastancima sarajevskih književnika nije bilo govora«. (Dušan Plavšić: *Napomena uz Ljetopis sastanka sarajevskih književnika od 24. maja 1901*, citirano prema Kapetaniću, str. 494).

²¹⁾ Kad se zna da su svi sastanci »Kola sarajevskih književnika« održavani u zatvorenom krugu i da ni o jednom nema ni pomena u ondašnjoj sarajevskoj štampi, uključujući i »Vrhbosnu«, organ Kaptola vrhbosanskog, postavlja se,

muslimanskih pisaca u radu »Kola sarajevskih književnika« nije moglo da ni u kakvoj osjetnijoj mjeri utiče na smanjivanje polarizacije između ta dva hrvatska tabora u Sarajevu, nešto ranije oštro konfrontirana i povodom organizovanja svečanosti instaliranja barjaka Hrvatskog pjevačkog društva »Trebević« u Sarajevu 1900. godine. U širim bosansko-hercegovačkim relacijama »Kolo sarajevskih književnika« će, osim po svom stvarnom djelovanju, obavljenom u toku nepunih šest mjeseci 1900—1901. godine, ostati zabilježeno prvenstveno kao nerealizovani pokušaj stvaranja organizacije književnika u ovim krajevima. Pokušaj je ograničen samo na jedan, iako brojem i literarnim kvalitetom značajan dio pisaca, ne svih koji su u to vrijeme živjeli i stvarali u Bosni i Hercegovini, i ne samo u Sarajevu. Iznenadni prestanak aktivnosti »Kola sarajevskih književnika« prekinuo je proces njegovog prerastanja u društvo književnika.

Prestankom rada »Kola sarajevskih književnika« nije, međutim, prestala i cjelokupna aktivnost hrvatskih pisaca u tom gradu. Među dokumentima koji se čuvaju u Arhivu Bosne i Hercegovine u Sarajevu nalazi se i jedna predstavka upućena Odjelu za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu koju je 13. XI 1901. godine potpisao dr Ivo Pilar u svojstvu »poslovođe za priredbu proslave 400 godišnjice hrvatske književnosti u Sarajevu«. U toj predstavi se pominje »Stol hrvatskih književnika u Sarajevu« kao jedan od organizatora proslave 400-godišnjice hrvatske književnosti koja je trebalo da se održi u Sarajevu u decembru 1901. godine.²²⁾ U stvari, radilo se o proslavi jubilarne godišnjice Marka Marulića²³⁾ kojom se obilježavala i 400-godišnjica hrvatske književnosti. Drugi izvori ne upućuju, bar prema rezultatima dosadašnjih istraživanja, na postojanje i aktivnost Stola hr-

razumije se, pitanje kako je predavanje profesora Dvornikovića, održano u takvom zatvorenom krugu, moglo izazvati tako snažnu reakciju van krugova »Kola« koja je rezultirala iznenadnim prekidom njegovog djelovanja. Kao što se vidi iz naprijed citiranih tekstova, Stjepko Ilijić, Ivo Pilar i Hamdija Kreševljaković su izrazili drukčija mišljenja o uzrocima prestanka aktivnosti »Kola sarajevskih književnika«.

²²⁾ »Stol hrvatskih književnika u Sarajevu u zajednici sa hrv. pjevačkim društvom »Trebevićem« u Sarajevu naumio je proslaviti i u Sarajevu dostojnim načinom 400 godišnjicu hrv. književnosti, kako se ona tijekom ove godine slavi i u trojednoj kraljevini. Naumio je dakle prirediti u to ime oko polovine decembra proslavu Akademiju«. (Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo, fond Zemaljske vlade za BiH, broj 1069 res od 20. XI 1901).

²³⁾ Objavljujući u istom mjesecu noticu o pripremanju Marulićeve proslave u Sarajevu, sarajevski list »Bosnische Post« konstatuje da Hrvatsko pjevačko društvo »Trebević« vrši pripreme za tu proslavu. U notici se, naime, ne pominje »Stol hrvatskih književnika u Sarajevu« kao jedan od organizatora te proslave. (»Bosnische Post«, Organ für Politik und Volkswirtschaft, Sarajevo, 21. XI 1901, br. 269, str. 3, »Local-Nachrichten«). A »Sarajevski List« u izvještaju o održanoj Marulićevoj proslavi u Sarajevu konstatuje da ju je priredilo Hrvatsko pjevačko društvo »Trebević«. (»Sarajevski List«, Sarajevo, 18. XII 1901, br. 150, str. 2, »Mali vjesnik«).

vatskih književnika u Sarajevu,²⁴⁾ pomenutog u navedenoj predstavi podnesenoj Zemaljskoj vladi za Bosnu i Hercegovinu, a nijedan sarajevski list ne pominje Stol hrvatskih književnika u Sarajevu kao jednog od organizatora Marulićeve proslave, održane u Sarajevu u decembru 1901. godine. Iz te činjenice nije teško izvući zaključak o afirmisanosti Stola hrvatskih književnika u Sarajevu i njegovoj ulozi u organizovanju te značajne jubilarne godišnjice hrvatske književnosti u sarajevskoj sredini. Mada su pojedini hrvatski pisci koji su živjeli u Sarajevu uzeli vidnog udjela u obilježavanju te godišnjice u glavnom gradu Bosne i Hercegovine, odsustvo asocijacije hrvatskih književnika kao značajnog faktora na Marulićevoj proslavi u Sarajevu ne može se drukčije tumačiti. Stol hrvatskih književnika u Sarajevu, pomenut u navedenoj Pilarovoj predstavi, nije za sobom ostavio bilo kakve tragove koji bi vodili novim naporima u realizovanju pokušaja organizovanja pisaca što ga je »Kolo sarajevskih književnika« u svom kratkotrajnom radu započelo, ali ne i dovršilo.

Jedini pokušaj koji je u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom stvarno rezultirao formiranjem organizacije bosanskohercegovačkih pisaca išao je sasvim drugim pravcem, ne onim kojim je išlo »Kolo sarajevskih književnika«. Za razliku od »Kola«, o njemu postoje podaci i u sačuvanim arhivskim dokumentima i u pisanju ondašnje štampe; u ovoj posljednjoj i iz jednog posebnog razloga — zbog toga što je inicijativu za formiranje te organizacije pokrenuo sindikat sarajevske štampe, kako se to, naime, vidi i iz arhivskih dokumenata i iz pisanja ondašnje štampe, dnevne i periodične. Zanimljivo je da se u ovom slučaju, prvi i do sada jedini put u istoriji Bosne i Hercegovine, radilo o formiranju udruženja novinara i književnika kao jedinstvenog udruženja. Podaci o osnivanju Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine, kako oni iz arhivske građe, tako i napisi, publikovani u štampi, datiraju, svi, iz 1911. godine.

Prvi podaci o inicijativi za osnivanje udruženja novinara i književnika registrovani su u bosanskohercegovačkoj štampi u januaru te godine.²⁵⁾ Prema jednoj vijesti, objavljenoj u listu »Sarajevoer Tagblatt«,²⁶⁾ za 12. januar 1911. godine je zakazana sjednica novinarskog sindikata na kojoj je trebalo da se raspravlja o pravilima novog društva.²⁷⁾ Dva

²⁴⁾ Zanimljivo je da će se u sarajevskoj štampi registrovati i podatak o inicijativi za osnivanje jednog hrvatskog književnog društva u Sarajevu 1914. godine. U listu »Bosnische Post« objavljena je, naime, u aprilu te godine notica prema kojoj se među hrvatskim piscima pojavila zamisao o osnivanju jednog hrvatskog književnog društva u Sarajevu. (»Bosnische Post«, Sarajevo, 4. IV 1914, br. 77, str. 5).

²⁵⁾ Nešto ranije, sredinom decembra 1910. godine, objavljena je u jednom sarajevskom listu koji je izlazio na njemačkom jeziku notica o održavanju sastanka sindikata saborskih izvjestitelja 15. decembra te godine. Na tom sastanku je trebalo raspravljati o zaštiti staleških interesa i osnivanju novinarskog potpornog i mirovinskog fonda. U toj notici se pominju samo novinari, a ne i književnici. (»Bosnische Post«, Sarajevo, 13. XII 1910, br. 284, str. 3).

²⁶⁾ »Sarajevoer Tagblatt«, unabhängige Zeitung zur Wahrung der österr.-ungar. Interessen auf dem Balkan, Sarajevo, 21. I 1911, br. 9, str. 3.

²⁷⁾ Notica je objavljena pod naslovom »Verein der Journalisten und Schriftsteller in Sarajevo«. (»Sarajevoer Tagblatt«, Sarajevo, 14. I 1911, br. 11, str. 2).

dana kasnije, isti list je bio u mogućnosti da svojim čitaocima pruži i preciznije podatke o sadržaju te sjednice sindikata novinara, pomenutog u toj notici kao sindikat saborskih izvjestitelja. Prema informacijama ovog lista, koji je izlazio u Sarajevu na njemačkom jeziku, na pomenutoj sjednici su razmatrana i prihvaćena pravila udruženja novinara i književnika u Sarajevu, koje je trebalo osnovati i u tu svrhu podnijeti pravila na odobrenje Zemaljskoj vladi za Bosnu i Hercegovinu.²⁸⁾ Kratka informacija o pomenutoj sjednici sindikata sarajevske štampe publikovana je i u jednom januarskom broju lista »Musavat«.²⁹⁾ Mada objavljena pod naslovom »Udruženje novinara i književnika«, ona sadrži i podatke o pripremama za održavanje velikog novinarskog bala u Sarajevu koji je sindikat sarajevske štampe pripremao za 6. februar te godine. O tom novinarskom balu se pojavio na stranicama sarajevske štampe veći broj notica u januaru i februaru te godine.³⁰⁾ Kao što se vidi iz članka Fadila Kurtagića, pod naslovom »Ples novinarskog sindikata«, objavljenog u jednom sarajevskom listu, novinarski bal je priređen »u korist mirovinskog fonda siromašnih novinara«.³¹⁾ Iz teksta pravila Udruženja novinara i književnika, rađenog u isto vrijeme, vidi se da je to i jedan od glavnih motiva za osnivanje udruženja.

Da li zbog zauzetosti sindikata sarajevske štampe poslovima u vezi sa organizovanjem novinarskog bala,³²⁾ ili iz nekih drugih razloga, osnivačka skupština Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine je održana tek poslije nekoliko mjeseci — 3. jula 1911. godine. Dok je januarska sjednica novinarskog sindikata održana u prostorijama Kluba hrvatskih poslanika u Bosanskohercegovačkom saboru, osnivačka skupština Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine je za sjedala u prostorijama Srpskog prosvjetnog i kulturnog društva »Prosvjeta«. Održavanje te skupštine je najavilo nekoliko sarajevskih listova. U jednom od njih donesen je i dnevni red osnivačke skupštine. Objavljeno je da će skupštinu otvoriti potpredsjednik sindikata sarajevske štampe, Risto Radulović. Bilo je predviđeno da se na skupštini podnese izvještaj sindikata sarajevske štampe, pročitaju pravila Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine i izabere društveni odbor. U posljednjim dvjema tačkama dnevnog reda bili su predviđeni prijedlozi i eventualije.³³⁾

Informacije o održavanju te skupštine i osnivanju Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine objavljene su u većem broju

²⁸⁾ Pod istim naslovom i sa identičnim tekstom notica je objavljena i u listu »Bosnische Post« 13. I 1911. (br. 10, str. 2).

²⁹⁾ »Musavat«, Sarajevo, 18. I 1911, br. 3, str. 5, »Domaće vijesti«.

³⁰⁾ Iz jedne novinske notice se vidi da su organizatori novinarskog bala poslali preko 2000 pozivnica u Sarajevo i unutrašnjost. (»Musavat«, Sarajevo, 4. II 1911, br. 7, str. 3).

³¹⁾ Autor članka ističe da su se novinari počeli »kod nas napokon brinuti i o svojoj koži«. »U tu svrhu eto čine i prvi realni korak« priređivanjem novinarskog bala. (»Muslimanska Sloga«, Sarajevo, 7. II 1911, br. 11, str. 2, »Listak«).

³²⁾ Prema podacima jednog sarajevskog lista, na novinarskom balu je ostvaren prihod od preko 2000 kruna. (»Samouprava«, organ muslimanske demokratije, Sarajevo, 9. II 1911, br. 6, god. II, str. 3, »Domaće vijesti«).

³³⁾ »Sarajevski List«, Sarajevo, 1. VII 1911, br. 140, str. 3, »Društvene vijesti«.

listova. Osim podataka o izabranim društvenim funkcionerima, publikovanim u skoro svim listovima koji su donijeli notice o osnivanju Udruženja, u nekim noticama se nalaze i drugi zanimljivi podaci. Tako, »Hrvatski Dnevnik« tvrdi da je ta osnivačka skupština bila brojno posjećena,³⁴⁾ a »Musavat« da su pravila Udruženja novinara i književnika na skupštini »pročitana i u cijelosti primljena«.³⁵⁾ Tekst Pravila Udruženja, donesenih na osnivačkoj skupštini, o kome se ni u jednom novinskom izvještaju o osnivanju Udruženja ništa detaljnije ne govori, nalazi se među arhivskim dokumentima koji se čuvaju u Arhivu Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Neke odredbe tih Pravila privlače posebnu pažnju.

Pravilima ovog društva, koje je za sindikat sarajevske štampe na primjerku koji se čuva u Arhivu Bosne i Hercegovine potpisao predsjednik sindikata Herman Tausk,³⁶⁾ utvrđeno je da je sjedište Udruženja u Sarajevu, dok se djelokrug rada Udruženja proteže na svu Bosnu i Hercegovinu. Kao svrha Udruženja, Pravilima je utvrđeno da Udruženje »unapređuje razvitak publicistike, književnosti i umjetnosti uopće, a napose da čuva i unapređuje staleške interese novinara i književnika«, te »razvija druževnost među njima i unapređuje njihovo obrazovanje na shodan način«. U Pravilima se nalazi i odredba da Udruženje »materijalno podupire svoje redovne članove, kao i njihove udovice i siročad, koliko može, i prema prilikama, u kojima se ovi nahode«. Predviđeno je da će Udruženje u tu svrhu osnovati »naročitu organizaciju sa blagajnicom i zakladom«. Vjerovatno je čist prihod, ostvaren na velikom novinarskom balu u Sarajevu u februaru te godine, trebalo da sačinjava početna sredstva za tu svrhu.

Što se tiče članstva u Udruženju, Pravila su predviđjela postojanje redovnih članova, pomagača, dobrotvora, utemeljača i počasnih članova. Zanimljiva je odredba Pravila koja fiksira uslove za prijem u Udruženje u statusu redovnog člana. Tu se predviđa da se za redovnog člana u Udruženje može primiti »samo onaj kome je, kada se prima, barem 20 godina, a nije prevalio 65 godinu života; koji je u Sarajevu ili B. i H., a po svom pozivu ili zanimanju je novinar ili književnik, i to može da dokaže svojim školskim obrazovanjem ili svojim više godišnjim publicističkim ili književnim radom, kao novinar ili književnik; koji društveno nije kompromitovan³⁷⁾ i koji nije bio kažnjen za prost zločin«. Autori teksta ovih Pravila smatrali su očigledno potrebnim unošenje ove posljednje odredbe u Pravila, jer se njome ukazivalo na bitnu razliku između kažnjavanja za prost zločin i brojnih kažnjavanja novinara zbog štamparskih krivica u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom. Poznato je da su zbog takvih krivica vođeni i sudski procesi.

Pravilima nisu predviđeni samo uslovi za prijem u članstvo Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine u statusu redovnog člana, nego je tu propisana i procedura za prijem u članstvo. Prema

³⁴⁾ »Hrvatski Dnevnik«, Sarajevo 6. VII 1911, br. 149, str. 3, »Gradske vijesti«.

³⁵⁾ »Musavat«, Sarajevo, 5. jula 1911, br. 42, str. 6, »Domaće vijesti«.

³⁶⁾ Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo, fond Zemaljske vlade za BiH, broj 154.008 IB od 15. jula 1911.

³⁷⁾ U tekstu arhivskog dokumenta piše »koji društveno prije kompromitovan« što očigledno predstavlja grešku, nastalu prilikom prekucavanja teksta.

tekstu Pravila, »prijave za primanje u društvo šalju se odboru i u njima mora biti označeno ime i godina onoga, koji se prijavljuje i dokaz statutarno propisanih zahtjeva za primanje, uz preporuku dvojice članova«. Pravilima je takođe fiksirano da odluku o prijemu donosi odbor na svojoj sjednici i to »tajnim glasanjem bilo ceduljicama bilo kuglicama (bijelim i crnim)«. Prema tekstu Pravila, »u glasanju odlučuje većina od dvije trećine glasova svijeh prisutnih, a protiv odluke nema priziva«. U Pravilima se takođe nalazi klauzula prema kojoj odbor nije dužan da daje objašnjenje u slučaju da neko nije primljen za člana Udruženja. Takođe je predviđeno da se prijava za prijem ne može ponoviti prije godine dana iza pravomoćnog odbijanja. Zanimljiva je i odredba Pravila prema kojoj se svaki redovni član obvezuje »da, koliko može, čuva ugled i interese društva, da gaji kolegijalnost među svojim drugovima u društvu i životu, a to valja, kada se prima, da potvrdi poštenom riječi predsjedniku«. Brojne žučne polemike i uvredljivi napisi, objavljivani na stranicama mnogih bosanskohercegovačkih listova diktirali su, izgleda, potrebu da se i ovakva odredba unese u tekst Pravila i time, koliko je to uopšte bilo moguće, doprinese iskorjenjivanju jedne rđave pojave u tadašnjoj bosanskohercegovačkoj štampi.

Među odredbama Pravila u kojima je riječ o članstvu u Udruženju novinara i književnika Bosne i Hercegovine pažnju privlači i odredba o počasnim članovima. Prema tekstu Pravila, »za počasne članove mogu biti izabrane samo takve osobe, koje su se odlikovale na polju nauke, umjetnosti, književnosti ili javnoga života ili koje na osobiti način podupiru interese društva«. Što se tiče izbora počasnih članova, Pravilima je predviđeno da njih bira »glavna skupština ili na predlog odbora ili trećine redovnih članova sa većinom od 2/3 glasova prisutnih, bez debate«. Dok se za prijem članova u svojstvu utemeljača i dobrotvora propisuju kao uslovi isključivo iznosi koje te ličnosti ili korporacije jednokratno prilože Udruženju, za prijem u članstvo Udruženja u statusu pomagača propisani su precizniji uslovi. Prema tekstu Pravila, »član pomagač može biti svaka osoba, koja stalno prebiva u Bosni i Hercegovini ili u Austro-Ugarskoj monarhiji, koja ima ugledan položaj i zanimanje«. Što se procedure za prijem članova pomagača tiče, Pravilima je predviđeno da se prijave članova pomagača za stupanje u društvo šalju odboru, a ovaj odlučuje običnom većinom glasova hoće li ih primiti. »Ako se prijava ne uzme u obzir, protiv toga nema utoka«.

Interesovanje pobuđuje i odredba Pravila kojom se reguliše pitanje strukture uprave Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine. Tom odredbom je predviđeno da polovina članova odbora Udruženja »moraju biti novinari po zanatu«. Kad je, međutim, riječ o strukturi članstva Udruženja, posmatranoj u cjelini, treba konstatovati da analogna odredba Pravila kojom bi se utvrđivao omjer između profesionalnih novinara i drugih članova Udruženja novinara i književnika ne postoji.

Takođe su zanimljive one odredbe Pravila u kojima je riječ o raspuštanju Udruženja. Pravilima su, naime, predviđene tri mogućnosti prestanka rada Udruženja — prva, »ako broj njegovih članova spane ispod 15«, druga, »ako na skupštini, koja se sastoji od 2/3 članova 2/3

prisutnih zaključci, da se društvo raspusti«. U ovom drugom slučaju, »ista skupština određuje, šta da bude sa društvenim imanjem«. Kao treću mogućnost prestanka rada Udruženja Pravila su predvidjela slučaj da »vlast na osnovu svoga nadzornog prava raspusti društvo«. »U tom slučaju — konstatuje se u Pravilima — podijelilo bi se imanje društva u jednakim djelovima: Prosvjeti, Gajretu, Napretku i Or-Chadaschu«. Iznenaduje ova formulacija, kako po tome što se njome predviđa podjela imovine Udruženja na ravne dijelove nacionalnim kulturno-prosvjetnim društvima i što se među ovim posljednjim nalazi Or-Chadasch a ne La Benevolencija, svakako vodeće jevrejsko društvo ovog profila u Bosni i Hercegovini. Pravila ne predviđaju mogućnost da imovinu raspuštenog Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine preuzme Sindikat sarajevske štampe koji je, kako se vidi iz prethodnog izlaganja, bio inicijator osnivanja ovog društva, pa se moglo opravdano pretpostaviti da imovina raspuštenog društva upravo njemu pripadne.

Kao što se to moglo i očekivati, mnogi sarajevski listovi, ne svi, registrovali su osnivanje Udruženja novinara i književnika i publikovali kraće izvještaje sa njegove osnivačke skupštine. U većini tih izvještaja se nalaze i podaci o izabranom odboru novog Udruženja³⁸⁾ i o zaključku Skupštine da Osman Đikić, član uprave društva, zastupa Udruženje na predstojećem sveslovenskom novinarskom kongresu u Beogradu. Među izvještajima sa održane osnivačke skupštine Udruženja, posebno je interesantan jedan dio notice, objavljene tim povodom u sarajevskoj »Srpskoj Riječi«. »Odmah u početku skupštine — piše u toj notici — tražili su nekolicina da društvo bude čisto novinarsko i da se isključe književnici na što ogromna većina nije htjela pristati. Za tim su ti isti tražili, da se statuti prije konstitucije razaslušu svima književnicima i novinarima, pa tek kad svi prime statute, da se obrazuje društvo. Većina nije htjela pristati ni na ovaj predlog, pošto svakome stoji slobodan pristup u društvo a pravila, ako se ne pokažu zgodna, mogu se uvijek mijenjati.«³⁹⁾ Mada »Srpska Riječ« nije u navedenoj notici označila koji učesnici osnivačke skupštine su zastupali pomenuta mišljenja, ograničivši se na to da ih prikaže kao manjinu na skupštini, ipak iz njenog pisanja proizlazi nedvojben zaključak da mišljenja o potrebi stvaranja jedinstvenog društva novinara i književnika u Bosni i Hercegovini nisu bila jedinstvena ni na samoj osnivačkoj skupštini. To se vidi iz pisanja »Musavata«. U svojoj notici, objavljenoj pod naslovom »Udruženje no-

³⁸⁾ Prema pisanju »Samouprave«, upravni odbor Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine sastavljen je ovako: »predsjednik: Šćepan Grđić, nar. poslanik i urednik »Srp. Riječi«; potpredsjednik: Vjekoslav Jelavić, urednik »Hrvatske Zajednice«; tajnik: Joša Ivanišević, saradnik »Sar. Lista«; blagajnik: Osman Đikić, urednik »Samouprave«; članovi odbora bez naročite funkcije: Modestus Urban, saradnik »Sarajevoer Tagblatt-a«, Kalikst Tadin, urednik »Hrv. Dnevnika«, Ahmed Hadžialijagić, urednik »Musavata«, Dr. Vlad. Corović, ured. »Pregleda« i Stjepko Ilić, urednik »Učiteljske Zore«. Osim toga su izabrana dvojica zamjenika i to: Zija ef. Rizaefendić, ured. »M. Sloge« i Miloš Popara saradnik »Srpske Škole«, te trojica revizora i to: Osman Nuri Hadžić, književnik, Rudolf Bojić, sarad. »Hrv. Dnevnika« i Stevo Kaluđerčić, nar. poslanik i ured. »Srpske Škole.« (»Samouprava«, Sarajevo, 6. jula 1911, br. 25, str. 3. »Domaće vijesti«).

³⁹⁾ »Srpska Riječ«, Sarajevo, 21. VI (4. VII) 1911, br. 120, str. 2, »Domaće vijesti«.

vinara i književnika Bosne i Hercegovine«, »Musavat« je, pored ostalog, konstatovao da je osnivačka skupština Udruženja »prošla malo burnije, nego što se je očekivalo, jer je odmah s početka skupštine četvorica sarajevskih novinara ostavila dvoranu, gdje se je vijećalo, jer je velika većina skupštinara odbila neke njihove zahtjeve«. ⁴⁰⁾ Kao ni »Srpska Rijječ«, nije ni »Musavat« objavio imena onih učesnika osnivačke skupštine novog udruženja koji sa svojim stavovima nisu mogli prodrijeti na skupštini, pa su je zbog toga demonstrativno napustili.

Među komentarima, donesenim povodom osnivanja Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine, svakako je najinteresantniji onaj što ga je objavila »Bosanska Vila«. U jedinjoj notici u kojoj je riječ o osnivanju ovog Udruženja, »Bosanska Vila« je izrazila svoje mišljenje o formiranju Udruženja. Ono u potpunosti odudara od opšteg tona kojim je u bosanskohercegovačkoj štampi praćeno osnivanje zajedničkog udruženja novinara i književnika. U toj notici »Bosanska Vila« je kategorički tvrdila da će heterogenost sastava novog Udruženja biti od presudnog uticaja na njegov rad. »Društvo je ovo — piše tim povodom »Bosanska Vila« — veoma šareno i sastavljeno je iz raznorodnih clemenata. Ta mu jedinstvena heterogenost, više nego išta, zajamčuje dug i spokojan život. U društvu nema nijednog našeg poznatog književnika iz Bosne i Hercegovine, a novinare poznaju samo vlasnici listova kad ih na kraju mjeseca isplaćuju. Neobično bi zanimljivo bilo saznati kakva je to sila bila koja je mogla od ovako raznorodnih stihija obrazovati društvo« ⁴¹⁾ — ironično zaključuje »Bosanska Vila« ovaj svoj komentar.

Uskoro će se pokazati da ova zloguka predviđanja »Bosanske Vile« nisu bila bez osnova. O aktivnosti novog društva neće biti ni pomena u tadašnjoj bosanskohercegovačkoj štampi, ali će se u njoj javiti, međutim, glasovi o njegovoj neaktivnosti. Naime, sarajevski list »Zeman« objaviće 1912. godine dvije kratke notice, obje pod naslovom »Naše novinarsko udruženje«, ispuštajući i u samom naslovu notica književničku komponentu u nazivu Udruženja. I u jednoj i u drugoj notici je riječ o neaktivnost novog društva. U objeina je predsjednik Udruženja, izabran na osnivačkoj skupštini, podvrgnut oštroj kritici i okrivljen za tu neaktivnost. Iz prve notice se saznaje da je njegov izbor za predsjednika dao »povoda nekim sarajevskim novinarima da nijesu nikako ni stupili u društvo, ali ih je ipak većina ostala«. ⁴²⁾ U toj notici se tvrdi da Udruženje od osnivačke skupštine »nije pokazivalo nikakova znaka života i ako imade blizu 2000 kruna svoje društvene imovine«. ⁴³⁾ »Na posljednjoj odborskoj sjednici, koja je poslije 4 mjeseca jedva jedan put sazvana« — piše dalje »Zeman« — istupili su iz odbora neki odborski članovi« tako da društvo više »nema u sebi ni jednog novinara«. Godinu dana poslije osnivačke skupštine, Udruženja novinara i književnika Bosne

⁴⁰⁾ »Musavat«, Sarajevo, 5. jula 1911, br. 42, str. 6, »Domaće vijesti«.

⁴¹⁾ »Bosanska Vila«, Sarajevo, 15. i 30. juna 1911, br. 11—12, str. 191, »Društva«.

⁴²⁾ »Zeman«, organ »Ujedinjene muslimanske organizacije«, Sarajevo, 27. II 1912, god. II, br. 23, str. 2, »Domaće vijesti«.

⁴³⁾ Vjerovatno je da se ovdje radi o već pomenutom iznosu, ostvarenom prihodom sa novinarskog bala u Sarajevu, održanog u februaru 1911. godine.

i Hercegovine, »Zeman« će u svojoj drugoj notici konstatovati da »za čitavu ovu godinu« društvo »nije pokazalo nikakova života«. U nastojanju da to svoje tvrđenje dokumentuje, isti list će, previđajući da je u svojoj prethodnoj notici govorio i o održanoj odborskoj sjednici, kategorički ustvrditi da društvo ne samo da nije za to vrijeme pokrenulo nikakvu akciju, »nego čak nije se sastala ni jedna odborska sjednica, a kamo li što drugo. Kao da nikako i ne postoji«. ⁴⁴⁾ Stalno apostrofirajući predsjednika Udruženja, »Zeman« izražava mišljenje da bi »bio red, da se jednom makar odbornici pozovu, da se ovom društvu dadne kakva bilo života« i predlaže da se predsjednik Udruženja zahvali na toj dužnosti ako je opterećen drugim poslovima; »bio je čitavu godinu, dosta mu je valjda te prazne titule« — zaključuje »Zeman« ovu svoju noticu.

U tadašnjoj bosanskohercegovačkoj štampi nema, bar prema rezultatima dosadašnjih istraživanja, nikakvih drugih tekstova koji bi se direktno odnosili na Udruženje novinara i književnika Bosne i Hercegovine, pa ni onih o redovnim ili vanrednim skupštinama toga Udruženja izuzev osnivačke, o čemu je naprijed bilo riječi. A to, s obzirom na činjenicu da se u ovom slučaju radilo i o organizaciji novinara, što će reći profesije koja je, za razliku od svih drugih, uvijek bila u poziciji da u takvim sredstvima javnog informisanja kakva je štampa nađe dovoljno prostora za plasiranje informacija o svojoj aktivnosti, makar i najbeznačajnijoj, upućuje na osnovan zaključak da aktivnosti Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine ⁴⁵⁾ poslije osnivačke skupštine u stvari nije ni bilo i da se ono praktično ugasilo uskoro poslije osnivanja. Dva izvora, oba iz 1914. godine, a to će reći tri godine poslije osnivanja Udruženja kada su se već mogli sumirati izvjesni rezultati njegove djelatnosti da je nje u stvari bilo, upućuju, svaki na svoj način, na takav zaključak. U jednoj notici, objavljenoj u listu »Bosnische Post«, u kojoj je čitaocima toga lista saopštena vijest o inicijativi da se u Sarajevu osnuje tada jedno hrvatsko književno društvo izričito je rečeno da slično društvo tada u Sarajevu nije postojalo. ⁴⁶⁾ Veoma je vjerovatno da autor te bilješke nije u svojoj navedenoj konstataciji mislio na postojanje društva hrvatskih književnika u Sarajevu, nego na organizaciju svih tamošnjih književnika među kojima je, kako se vidi iz publikovanog sastava odbora Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine, izabranog na osnivačkoj skupštini društva iz 1911. godine, bilo i dosta Hrvata.

⁴⁴⁾ »Zeman«, Sarajevo, 27. VII 1912, br. 68, str. 3, »Domaće vijesti«.

⁴⁵⁾ Zanimljiv je podatak da je iste te godine, 1911, u Beogradu osnovano društvo srpskih književnika. Noticu o osnivanju tog društva donijela je »Bosanska Vila« u broju od 5. oktobra 1911. godine (br. 19, str. 303). U toj notici je publikovan i spisak osnivača društva srpskih književnika (Bora Stanković, Bran. Đ. Nušić, Velja Rajić, Vladislav Petković (»Dis«), Danica Marković Tatić, Dragoslav Nenadić, Jelena Dimitrijević, Milan Vukasović, Mil. St. Predić, Milutin M. Usković, Proka Jovkić (Nestor Žučni) i Sima Pandurović).

⁴⁶⁾ »Die Angelegenheit befindet sich vorläufig noch im Anfangsstadium, dürfte aber unter den hiesigen kroatischen Schriftstellern wohlwollend aufgenommen, umsomehr, da bekanntlich in unserer Stadt gar kein ähnlicher Verein besteht.« (»Bosnische Post«, Sarajevo, 4. IV 1914, br. 77, str. 5).

Drugi izvor o kome je naprijed bilo riječi nalazi se u arhivskoj građi. Naime, u Arhivu Bosne i Hercegovine u Sarajevu se čuva tekst Pravila Bosansko-hercegovačkog novinarskog udruženja, potvrđenih u Zemaljskoj vladi u Sarajevu 15. juna 1914. godine.⁴⁷⁾ Iz teksta Pravila je sasvim jasno da je jedinstveno Udruženje novinara i književnika Bosne i Hercegovine, osnovano 1911. godine, prestalo, u stvari, da postoji. U Pravilima novog društva se ni jednom jedinom riječju ne pominju književnici, ali se preuzimaju iz ranije citiranih Pravila Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine brojne odredbe u identičnoj ili sličnoj formulaciji.⁴⁸⁾ Nigdje se u Pravilima ne pominje Udruženje novinara i književnika Bosne i Hercegovine, a nema ni odredbe prema kojoj novo društvo nastavlja rad ranijeg Udruženja. S obzirom na odsustvo takvih odredaba, društvo se, bar sudeći prema tekstu njegovih Pravila, tretira kao novo.⁴⁹⁾

Neke odredbe ovih Pravila posebno su zanimljive. Takve su, na primjer, odredbe o članstvu u Udruženju kojima se, u stvari, pravi distinkcija između pravih i redovnih članova, svakako aktivnijeg dijela društvenog članstva. Utemeljitelji, dobrotvori, veliki dobrotvori i počasni članovi, čije je postojanje takođe predviđeno Pravilima, ne spadaju u tu kategoriju. »Pravim članom ‚Bosansko-hercegovačkog novinarskog Udruženja‘ — piše u Pravilima — može biti samo onaj novinar od zanata, bos. herc. pripadnik, ili austrijski ili ugarski državljanin 24 godine star, koji od novinarstva živi, koji nema pravo ni na kakovu penziju, koji se bavio novinarstvom u Bosni i Hercegovini barem godinu dana, te koji nije društveno kompromitovan, i nije bio kažnjen za prost zločin«. A redovnim članom »smatra se onaj novinar kome je novinarstvo sporedno zanimanje ili onaj, koji ima pravo na penziju ili na kakvo obezbjeđenje sa strane poslodavca, a koji nije društveno kompromitovan, niti je bio kažnjen za prost zločin a bosansko hercegovački pripadnik je ili austrijski ili ugarski državljanin sa navršenom 24 godinom«. Takođe je zanimljiva odredba Pravila u kojoj je riječ o imovini društva u slučaju prestanka njegovog rada. Za razliku od citiranih Pravila Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine koja su za takav slučaj predvidjela podjelu društvene imovine nacionalnim kulturno-prosvjetnim

⁴⁷⁾ Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo, fond Zajedničkog ministarstva finansija »Präs br. 8920 od 19. juna 1914.

⁴⁸⁾ U članu 2 Pravila, u kome je fiksirana svrha društva, nalazi se i odredba prema kojoj će društvo osnovati »naročitu organizaciju sa blagajnom i fondom«. U članu Pravila u kome je riječ o potporama nalaze se odredbe o tome da društvo »daje svojim pravim članovima, ako sa svojim obavezama nijesu u zaostatku, prema društvenim sredstvima, potpore, ali tek poslije šest mjeseci pošto su stupili u društvo.« U istom članu je predviđeno da se osnivanje bolesničke blagajne i osiguranje pravih članova prepušta odboru. Takođe je predviđeno da će se za potpomaganje oboljelih članova osnovati u društvu »naročita bolesnička blagajnica«. »Pravi član koji se primi u društvo, prima se ujedno i u bolesničku blagajnicu sa pravima i dužnostima, koja pravila ove blagajnice propisuju. Ako koji član zapane u nevolju bez svoje krivice, može mu odbor prema stepenu potrebe odobriti potporu ili za jedared ili mjesečno najviše 3 mjeseca poslije otkaz(a)nog roka, a dužnost je odborova, da mu nađe mjesto.« (Ibidem).

⁴⁹⁾ Među arhivskim dokumentima se nije mogla naći prepiska koja je morala pratiti podnošenje zahtjeva za odobrenje društvenih pravila.

društvima, ovim Pravilima se predviđa da u takvom slučaju imovina društva pripada budućem novinarskom udruženju »sa istim ciljem ako se osnuje u roku od 5 godina«. Što se tiče novaca Udruženja, Pravilima je predviđeno da njih u tom slučaju »čuvaju političke vlasti«.

U sarajevskoj štampi nema podataka o tome da je održana osnivačka skupština Bosansko-hercegovačkog novinarskog udruženja 1914. godine, kako se to moglo očekivati na osnovi ovog citiranog arhivskog dokumenta. Međutim, već i sama činjenica da su te godine formulisana Pravila toga Udruženja i podnesena na odobrenje Zemaljskoj vladi u Sarajevu, pokazuje da je jedinstveno Udruženje novinara i književnika Bosne i Hercegovine prestalo i formalno da postoji tri godine poslije osnivanja a da za sobom nije ostavilo nikakvog vidljivog traga u javnom životu. Vjerovatno je da su događaji do kojih je došlo poslije sarajevskog atentata omeli održavanje osnivačke skupštine Bosansko-hercegovačkog novinarskog udruženja u 1914. godini.

Mada u svom nedugom postojanju nije, kao što se vidi iz prethodnog izlaganja, pokazalo nikakvu značajniju aktivnost, Udruženje novinara i književnika Bosne i Hercegovine, osnovano 1911. godine, ostaće u našoj novijoj kulturnoj istoriji zabilježeno i kao prvi pokušaj organizovanja književnika u ovim krajevima koji je rezultirao formalnim osnivanjem jednog udruženja književnika, makar i u okviru zajedničkog udruženja sa novinarima, prvi i jedini put u dosadašnjoj istoriji Bosne i Hercegovine. Kao uzor za formiranje jednog ovakvog zajedničkog udruženja mogli su poslužiti podaci o zajedničkim asocijacijama novinara i književnika u ondašnjoj Njemačkoj,⁵⁰⁾ kao i podaci o postojanju »Društva Srpskih Književnika i Novinara« u Beogradu,⁵¹⁾ objavljeni oba u sarajevskoj štampi. I prethodni pokušaji organizovanja književnika u Bosni i Hercegovini, vezani za dva kola, bosansko i sarajevsko, koji su, svaki, doživjeli neuspjeh, pokazali su da se na bosanskohercegovačkom tlu već dugo osjećala potreba za organizovanjem pisaca. Putevi realizovanja te zamisli nisu uvijek bili isti, ali je rezultat tih pokušaja bio isti. Do osnivanja organizacije pisaca u Bosni i Hercegovini nije došlo sve do 1911. godine ni u jednoj varijanti.

Osnivanje Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine predstavljalo je stoga šansu da se ta već i ranije nastala zamisao ostvari, pa makar i u obliku zajedničkog udruženja književnika sa novinarima. Ta šansa, međutim, nije iskorištena. Da li zbog rđavog izbora uprave Udruženja novinara i književnika, kako to proizlazi iz citiranih notica, objavljenih u jednom sarajevskom listu, ili iz nekih drugih razloga, ovo

⁵⁰⁾ Prema tekstu jedne kratke notice, objavljene u jednom sarajevskom listu, početkom 1909. godine održane su zajedničke priredbe novinara i književnika u nekoliko njemačkih gradova. (Pensionsanstalt deutscher Journalisten und Schriftsteller (Versicherungs Verein auf Gegenseitigkeit) in München, »Bosnische Post«, Sarajevo, 25. II 1909, br. 45, str. 4).

⁵¹⁾ Pod naslovom »Spajanje društava« »Bosanska Vila« je obavijestila svoje čitaoce da su u Beogradu postojala dva novinarska društva (»Srpsko Novinarsko Udruženje« i »Društvo Srpskih Književnika i Novinara«) koja su spojena u jedno (»Srpsko Novinarsko Udruženje«) sa Branislavom Nušićem kao predsjednikom. (»Bosanska Vila«, Sarajevo, 15. marta 1911, br. 5, str. 79). Iste godine doći će do razdvajanja spojenih društava i formiranja posebnog društva srpskih književnika, o čemu je naprijed već bilo riječi.

Udruženje se ugasilo a da nije uspjelo da se osjeti u javnosti sa bilo kakvom značajnijom akcijom ni zapaženijim radom uopšte. Otpor jednog dijela novinara osnivanju zajedničkog udruženja sa književnicima, ispoljen već i na samoj osnivačkoj skupštini Udruženja, biće na određen način izražavan i kasnije. On će, nema sumnje, biti jedan od uzroka prestanka djelovanja zajedničkog udruženja i izdvajanja novinara u posebno udruženje, za što su bile izvršene potrebne predradnje. Međutim, bez djelovanja drugih faktora u tom zajedničkom udruženju taj otpor ne bi bio, sam, u mogućnosti da bitnije utiče na prestanak rada toga društva. Već i sama činjenica da se tri godine poslije osnivanja zajedničkog Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine pristupa formiranju novinarskog udruženja, ali ne i udruženja književnika, ukazuje na to da uzroke neaktivnosti zajedničkog društva i prestanka njegovog rada ne treba tražiti samo na jednoj strani.

Posmatrani u cjelini, pokušaji organizovanja književnika u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom,⁵²⁾ o kojima je ovdje bilo riječi, pokazali su, svaki, da je dostignuti stepen razvoja literarnog stvaralaštva u Bosni i Hercegovini nametao tada i potrebu za organizovanjem pisaca u ovim krajevima. U tome intelektualci ovog profila nisu predstavljali nikakav izuzetak u odnosu na druge profesije koje su već bile organizovane u odgovarajuća udruženja ili se proces njihovog organizovanja u respektivna društva nalazio u toku. Dva pokušaja organizovanja književnika u Bosni i Hercegovini u navedenom vremenskom razdoblju nisu, kao što se vidi iz prethodnog izlaganja, išla istim pravcem niti su se pojavila u isto vrijeme. Ograničen na pisce jedne nacionalnosti i samo jednog grada, makar to bio i glavni grad na okupiranom području, prvi pokušaj, vezan za djelovanje »Kola sarajevskih književnika«, nije doveo do rezultata koje su njegovi pokretači od njega očekivali. Međutim, i da se desilo suprotno, taj pokušaj ne bi rezultirao stvaranjem jednog udruženja koje bi u svojim redovima okupilo sve pisce koji su tada živjeli i stvarali u Bosni i Hercegovini. Citirana dokumentacija o radu »Kola sarajevskih književnika« ne pruža osnovu za drukčije zaključke. Stoga se u kulturnoj istoriji Bosne i Hercegovine »Kolo sarajevskih književnika« pojavljuje kao jedinstven pokušaj da se pisci u ovim krajevima organizuju u to vrijeme na nacionalnoj osnovi. Istu

⁵²⁾ U jednom nepotpisanom tekstu pod naslovom »Spomenik Simi Milutinoviću-Sarajliji«, koji se čuva među arhivskim dokumentima u Arhivu Bosne i Hercegovine u Sarajevu u zbirci »Autonomni pokret Srba u Bosni i Hercegovini« (kutija XIV), konstatuje se da se jedno od rješenja prema kojima bi se imala upotrijebiti sredstva, prikupljena u akciji za podizanje spomenika Simi Milutinoviću u njegovom rodnom gradu Sarajevu, pokrenutoj povodom obilježavanja stogodišnjice pjesnikovog rođenja koja je padala 1891. godine, sastoji u tome da se od tih prikupljenih sredstava »stvari književno društvo, koje bi nosilo njegovo ime«. Ova konstatacija nije, međutim, našla potvrdu ni u štampi ni u arhivskim dokumentima, nastalim u vrijeme pokretanja te akcije koja, kao što je poznato, nije uopšte uspješno okončana. Stoga se pomenuta konstatacija, formulisana, kao što se vidi iz ostalog dijela toga teksta, 17 godina poslije pokretanja akcije, mora primiti sa potrebnom rezervom, pa se i ovdje ne tretira kao jedan od pokušaja organizovanja književnika u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom, što bi on, da je pomenuta akcija u tom pravcu uzela iole ozbiljnije razmjere, nesumnjivo bio, tim prije što bi taj pokušaj hronološki bio prvi u vremenskom razdoblju o kome je ovdje riječ.

tendenciju je pokazala i nerealizovana inicijativa o osnivanju jednog hrvatskog književnog društva u Sarajevu, pokrenuta znatno kasnije, u prvoj polovini 1914. godine. Zanimljiv je podatak da u Bosni i Hercegovini 1878—1918. nisu registrovani analogni pokušaji organizovanja srpskih ili muslimanskih pisaca u samostalne književničke asocijacije ni u filijale nekog udruženog književnika koje je svoje sjedište imalo van okupiranog područja.

Drugi pokušaj organizovanja književnika u ovim krajevima, izvršen 1911. godine osnivanjem Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine, imao je, međutim, širu platformu, a samim tim i objektivno povoljnije uslove za razvijanje svestranije aktivnosti jednog tako koncipiranog udruženja. Književnici u Bosni i Hercegovini nisu pripadali samo jednoj nacionalnosti i nisu živjeli samo u Sarajevu. Sa tom činjenicom su računali pokretači inicijative za osnivanje takvog udruženja i autori njegovih pravila. Nije nimalo slučajno da je glavni zagovornik takve koncepcije bio Risto Radulović, urednik mostarskog i kasnije sarajevskog »Naroda«, u vrijeme osnivanja Udruženja novinara i književnika Bosne i Hercegovine potpredsjednik sindikata sarajevske štampe i izvjestilac o potrebi formiranja takvog Udruženja na njegovoj osnivačkoj skupštini.⁵³⁾ Nesumnjiv autoritet koji je Radulović uživao, kako u svojoj matičnoj sredini, među pripadnicima mostarskog književnog i kulturnog kruga, tako i u širim bosanskohercegovačkim relacijama, mogao je da predstavlja garanciju da će Udruženje, za čije se osnivanje on svesrdno založio, moći da okupi u svojim redovima pisce koji su djelovali u svim kulturnim sredinama u Bosni i Hercegovini i podstakne ih na snažniju aktivnost. Pokazalo se, međutim, da takvo zajedničko udruženje književnika sa novinarima, koje je, načelno gledano, moglo da bude od obostrane koristi, nije iz razloga o kojima je naprijed bilo riječi dalo ni približno onakve rezultate kakvi su od njega vjerovatno očekivani prilikom osnivanja. U naredne pokušaje svoga organizovanja književnici Bosne i Hercegovine ulaziće samostalno.

⁵³⁾ U svojoj studiji o životu i radu Riste Radulovića, objavljenoj u knjizi Radulovićevih rasprava i članaka, Pero Slijepčević ovako određuje mjesto Riste Radulovića među srpskim novinarima: »Imali su Srbi među novinarima daleko slavnijih i uplivnijih pokretača, i narodnih vođa; novinara koji bi bio bolje opremljen obrazovanjem i karakterom za *specifični novinarski* posao, Srbi nisu imali nikada«. (Risto Radulović: *Rasprave i članci*, »Srpska književna zadruga«, Beograd 1940, str. XC). Očigledno je da je Slijepčević ovim tvrđenjem dao svoju ocjenu o Radulovićevom mjestu među srpskim novinarima na širem jugoslovenskom području. Svedena u bosanskohercegovačke relacije, ova njegova ocjena određivala je, nema sumnje, i veoma visoko Radulovićevo mjesto među bosanskohercegovačkim novinarima u vremenskom razdoblju 1878—1918.